

ROZDZIAŁ 14

Pomoc humanitarna w edukacji i wiedzy dla uchodźców z Ukrainy w obliczu wojny

Humanitarian Aid in the Field of Education and Knowledge for Ukrainian Refugees Facing War

YULIYA LITVINOVA¹

¹Ekspert ds. wyjazdów edukacyjnych

ABSTRAKT: W rozdziale zbadano wielowymiarowy charakter pomocy humanitarnej, ze szczególnym uwzględnieniem trwającej wojny w Ukrainie oraz kluczowej roli edukacji w integracji uchodźców. Omówiono znaczenie wzmacniania pozycji osób dotkniętych konfliktem wojennym przez dostęp do edukacji, co pozwala im lepiej przystosować się do nowego otoczenia, rozwijać umiejętności oraz budować poczucie tożsamości i przynależności. Rozdział dotyczy programu Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy realizowanego w Zachodnim Okręgu Warszawskim, którym objęto 400 ukraińskich uchodźców, głównie kobiety i dzieci. Zaproponowano kursy językowe, uczestniczenie w zajęciach integracji kulturowej oraz wsparcie psychologiczne, pomagające uczestnikom w nawiązywaniu nowych relacji, budowaniu pewności siebie i zdobywaniu praktycznych umiejętności. Efektem zajęć są: istotna poprawa samooceny, zdolności do zatrudnienia oraz społecznej integracji uczestników. Początkowy sceptycyzm wobec organizacji pomocowych został zastąpiony zaufaniem, gdy program zaczął przynosić wymierne korzyści. Wykazano znaczenie inicjatywy edukacyjnej dla przywracania normalności i stabilności życia uchodźców przez umożliwienie im odzyskania sprawczości i uznanie ich pozytywnego wkładu w społeczność przyjmującą. Doceniono potrzebę kompleksowych systemów wsparcia uwzględniających bieżące i długofalowe potrzeby uchodźców. Program Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy dowodzi, że ukierunkowana edukacja może pomóc w integracji

uchodźców i wyposażyć ich w umiejętności potrzebne w przyszłej odbudowie Ukrainy. Przedstawiono studium przypadku ukazujące, jak edukacja może stać się narzędziem transformacji w pomocy humanitarnej i przekształcić kryzys w odbudowę.

SŁOWA KLUCZOWE: pomoc humanitarna, edukacja, integracja uchodźców, ukraińscy uchodźcy, integracja kulturowa, wsparcie psychologiczne, integracja społeczna, odbudowa powojenna

ABSTRACT: This chapter delves into the multifaceted nature of humanitarian aid, focusing on the context of the ongoing war in Ukraine and the pivotal role of education in the refugees' integration. It underscores the importance of empowering individuals affected by conflict through educational opportunities that enable them to adapt to new environments, acquire essential skills, and cultivate a sense of identity and belonging. The chapter examines the University of Warsaw for Ukraine program, implemented in the Western Warsaw District, which supported approximately 400 Ukrainian refugees, primarily women and children. This initiative provided participants with language courses, cultural integration activities, and psychological support. It aimed at fostering resilience and confidence in them. By engaging in these activities, participants can form new relationships, develop practical skills, and enhance their self-esteem, laying the groundwork for successful social and economic integration. The findings highlight a significant positive impact on participants' self-perception, employability, and ability to integrate into the host community. Initial scepticism towards aid organizations was gradually replaced by trust, as the program demonstrated tangible benefits. Furthermore, the chapter emphasizes that educational initiatives are instrumental in restoring a sense of normalcy and stability in the lives of refugees. These programs empower individuals to regain agency over their futures while simultaneously contributing to the vitality of their host communities. In conclusion, the chapter argues for the critical necessity of comprehensive support systems that address both the immediate and long-term needs of displaced individuals. The University of Warsaw for Ukraine program illustrates how targeted educational interventions can not only aid in immediate refugee integration but also equip participants with skills

that may prove essential for the future reconstruction of Ukraine. This case study serves as a compelling example of how education can be a transformative tool in humanitarian aid, bridging the gap between crisis and recovery.

KEYWORDS: humanitarian aid, education, refugee integration, Ukrainian refugees, cultural integration, psychological support, social integration, post-conflict reconstruction

Wstęp

Istnieje wiele rodzajów pomocy humanitarnej i wiele się o niej mówi w mediach, polityce i prawie międzynarodowym. Jest to temat nagłośniony zwłaszcza w czasach wojny i innych sytuacjach kryzysowych, jeśli istnieje duże ryzyko dezinformacji. Edukacja jako pomoc humanitarna służąca rozwojowi osób dotkniętych wojną i kryzysem jest bardzo ważna i bardzo potrzebna.

Edukacja w nowym kraju jest zawsze wyzwaniem, bo jest pracą z informacjami, nad swoimi możliwościami i rozwojem własnego potencjału. Można ją także rozumieć jako budowanie nowych relacji, motywację do pokonywania trudności i przede wszystkim — okno na świat przyszłości. Każdy człowiek ma prawo, choć nie zawsze ma możliwość, uczenia się i rozwoju, szukania własnego ja w świecie różnorodnych możliwości.

Kiedy ktoś przyjeżdża do nowego kraju, styka się z wieloma różnymi informacjami i nie może ich samodzielnie przeanalizować, wybrać tych lepszych. Różni ludzie proponują pomoc według własnego uznania, czyli to, co sami uważają za lepsze dla przyjezdnego, nie jest to więc jego wybór. Dlatego celem edukacji uchodźców jest: pomoc w analizie informacji uzyskanych z różnych źródeł, aby nie wpadli w pułapkę oszustw; budowanie zaufania przez weryfikację tych informacji; legalizacja pobytu przez załatwienie dokumentów; wyjście z szarej strefy na legalny rynek pracy; podnoszenie poczucia własnej wartości dzięki identyfikacji siebie, swojej tożsamości, zdobycia wiedzy i wymianie informacji, które człowiek może samodzielnie wykorzystać dla ewentualnej integracji ze społecznością lokalną. Również poczucie bezpieczeństwa i samorozwój pomagają w osiągnięciu nowego poziomu świadomości swoich możliwości i samego siebie, a jednocześnie w nauce przeżywania emocji w bezpiecznym środowisku, w radzeniu sobie ze stresem i dawaniu sobie szansy na

zrozumienie siebie samego, siebie samej i tego, co się stało w wyniku wojny ze mną samym na poziomie fizycznym i emocjonalnym. I nawet w długotrwałej procedurze uzyskania legalnego pobytu uchodźcy, co jest podstawą zapewnienia bezpieczeństwa w obcym kraju, praca specjalistów nad stanem emocjonalnym tych osób ma dawać im pewność na przyszłość, rozwój osobowości i zadowolenie z życia.

14.1. Realizacja programu Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy w powiecie warszawskim zachodnim Uczestnicy i organizacja programu

W 2023 roku, kiedy minął rok od rozpoczęcia wojny w Ukrainie i udzielono uchodźcom niezbędnej pierwszej pomocy, pojawiła się potrzeba nauki nowych umiejętności, języka lokalnego i języków obcych, zapoznania się z tradycjami kraju przyjmującego i pomocy w integracji ze społecznością lokalną. Na terenie powiatu warszawskiego zachodniego (PWZ) znajdowało się siedem ośrodków zbiorowego zakwaterowania w takich miejscowościach, jak: Ożarów Mazowiecki, Ołtarzew, Świącice, Błonie, Bramki, Pilaszów, Borzęcin Duży, w których mieszkało łącznie około 800 osób. W programie UW dla Ukrainy wzięło udział około 400 osób z Ukrainy mieszkających na terenie PWZ. Większość z nich stanowiły kobiety z dziećmi, osoby starsze i niepełnosprawne. Najmłodszy uczestnik miał rok, a najstarszy – 85 lat. Liczba uczestników wyrażona w procentach: 43% kobiet, 2% mężczyzn, 45% dzieci, wśród dorosłych było około 10% emerytów.

W trakcie rekrutacji do programu uczestnicy z ośrodków PWZ wypełniali ankiety. Dzięki wstępnym wywiadam i obserwacji ustaliliśmy, że 15% osób nie miało wyższego wykształcenia, 20% było bezrobotnych, a pozostali, którym udało się znaleźć pracę, nie pracowali w swojej specjalności. Prawie wszystkie dzieci uczęszczały do polskiej szkoły, kilkanaścioro dzieci łączyło naukę w polskiej i ukraińskiej szkole, a niewielu uczyło się zdalnie w Ukrainie. Był dobry wskaźnik informujący, że dzieci uczyły się języka polskiego szybciej niż dorośli i zapisywały się na kursy językowe w ramach programu już z pewną znajomością języka polskiego. Dorośli natomiast wykazali zainteresowanie programem pod względem nauki języków obcych (zwłaszcza języka polskiego), podróżowania i poznawania Polski, a zwłaszcza spędzania czasu razem z innymi uczestnikami programu.

Ponieważ najbardziej intensywny okres programu przypadał na wakacje, ułożyliśmy bogaty harmonogram codziennych wyjazdów do Warszawy na zajęcia na Uniwersytecie Warszawskim oraz w Akademii Sztuk Pięknych, a także wyjazdów nauczycieli prowadzących zajęcia w ośrodkach zbiorowego zakwaterowania. Każdego dnia 10–20 osób wyjeżdżało do Warszawy na: warsztaty narracji obrazkowej, warsztaty programowania graficznego, kursy malarstwa i rysunku, zajęcia komputerowe z druku 3D, warsztaty kulinarne itp. W tym

FOT. 14.1. Wyjazd do Folwarku Bródno z uczestnikami z ośrodka zbiorowego zakwaterowania w PWZ (fot. Yuliya Litvinova)

samym czasie w jednym z siedmiu ośrodków odbywały się zajęcia z: wyrobu świec, mydła, ekotoreb, bransoletek, lalek motanek itp., według wcześniej ustalonego harmonogramu. Regularnie organizowano wycieczki w grupach powyżej 50 osób do zoo lub muzeum, Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, Centrum Nauki Kopernik, na teren Akademii Sztuk Pięknych, do Folwarku Bródno oraz do Lublina (por. fot. 14.1 i 14.2).

FOT. 14.2. Zajęcia dla dzieci i młodzieży w ośrodku zbiorowego zakwaterowania w Świącicach, sierpień 2023 (fot. Yuliya Litvinova)

14.2. Logistyka transportu i zaufanie do programu

Do mieszkańców ośrodków przez ostatni rok nieustannie przychodziły z ofertą różne organizacje i fundacje i obiecywały pomoc i wsparcie, ale często kończyło się to jedynie deklaracjami. Nic więc dziwnego, że mieszkańcy mieli dużą nieufność do obietnic składanych przez różne organizacje. Kiedy jednak program zainicjowała znana polska uczelnia, od razu propozycję przystąpienia do udziału przyjęto z ufnością i z entuzjazmem. Projekt był różnorodny pod względem dziedzin wiedzy i sposobów nauki.

W ramach programu UW dla Ukrainy udało się zorganizować transport do Warszawy i z powrotem, a przy pełnym zaangażowaniu władz lokalnych również autobusy poza granice województwa mazowieckiego. Było to bardzo ważne, bo dzięki takiej logistyce wzrosły szanse na udział w programie osób wykluczonych, czyli osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, matek z dziećmi do roku życia i rodzin wielodzietnych, z dziećmi do siedmiu lat, a także osób starszych powyżej 70. roku życia, które mieszkają poza Warszawą. Takie osoby uzyskały możliwość rozwoju własnego potencjału (por. fot. 14.3 i 14.4).

FOT. 14.3. Warsztaty malarstwa i rysunku w Akademii Sztuk Pięknych, lipiec 2023 (fot. Yuliya Litvinova)

FOT. 14.4. Warsztaty malarstwa i rysunku dla dzieci i młodzieży w Akademii Sztuk Pięknych, lipiec 2023 (fot. Yuliya Litvinova)

Uczestnicy chcieli wspólnie spędzać czas i wymieniać się informacjami, poznawać siebie nawzajem, co później pomogło utworzyć społeczność, która do dziś się kontaktuje, a wśród wielu uczestników narodziły się prawdziwe przyjaźnie. Każdy miał okazję uczyć się i korzystać z pomocy psychologicznej, prawnej oraz socjalnej. Były to początki integracji ludzi, którzy wbrew własnej woli, daleko od domu, z różnymi traumami i trudnymi przeżyciami mieli szansę na namiastkę normalnego życia pomimo trwającej wojny.

Jedna z uczestniczek, pani Iryna, stwierdziła:

Jeśli nauczę się polskiego, to pomoże mi się usamodzielnąć, da mi swobodę działania, bo jestem matką dwójki dzieci, a czuję się jak 12-latka, bo nie potrafię porozumieć się w urzędzie ani w przychodni, korzystać ze szkolnego dziennika elektronicznego, ten program to jest moja szansa.

Oprócz nabywania wiedzy uczestnicy uczyli się odpoczywać i poznawać świat przez podróże i zwiedzanie nowych miejsc. Jedną z takich wycieczek była ta do Lublina. 30 uczestników mieszkających w Ożarowie Mazowieckim i Borzęcinie Dużym jechało pociągiem do Lublina. Ta wycieczka zbliżyła ich do siebie, podzielili się pomysłami i celami życiowymi, wzajemnie motywowali się do aktywności i niebania się zmian. Jedną z uczestniczek, pani Halyna, lat 85, w czasie programu dojrzała do decyzji przystąpienia do kursu fryzjerskiego, aby stać się bardziej niezależna finansowo i czuć się bardziej potrzebna. W trakcie licznych podróży po Polsce poznawali tradycje i kulturę Polski, wzbogacili w ten sposób swoją wiedzę historyczną, no i turystyczną (por. fot. 14.5 i 14.6).

Yuliya Litvinova, koordynatorka ukraińskiej społeczności na terenie powiatu, tak mówiła w Wieściach z Powiatu Warszawskiego Zachodniego (2023):

Musimy zdawać sobie sprawę, że środków na działania pomocowe ubywa, i jest to być może jedna z ostatnich szans na bezpłatne podniesienie własnych kwalifikacji zawodowych, naukę języka polskiego i innych umiejętności, które przydadzą się do życia w Polsce.

FOT. 14.5. Mieszkańcy ośrodków w Ożarowie i Borzęcinie w Muzeum Regionalnym Cebularza w Lublinie, listopad 2023 (fot. Yuliya Litvinova)

FOT. 14.6. Radosna podróż pociągiem do Lublina, listopad 2023 (fot. Yuliya Litvinova)

Podsumowanie

Ciekawe doświadczenia, nowa wiedza, walka z lękiem, nabywanie umiejętności radzenia sobie z traumą, a tym samym poprawa zdrowia psychicznego – to korzyści, jakie otrzymali uczestnicy biorący udział w programie. Z każdym krokiem w zdobywaniu nowych umiejętności lub doskonaleniu znajomości języka polskiego i angielskiego uczestnicy programu weszli na rynek pracy z większą determinacją i pewnością siebie. Wraz z otrzymaniem lepszej pracy niektórzy zmienili miejsce zamieszkania z ośrodka zbiorowego zakwaterowania dla uchodźców z Ukrainy na prawdziwe mieszkanie. I chociaż liczby te nie są może duże, to jednak udało się zauważyć zbieżność tych zmian z głównym celem programu – motywowanie do zmian i usamodzielnienia uczestników. Zapewnienie uchodźcom edukacji pomogło w przywróceniu normalności, stabilności i poczuciu bezpieczeństwa u dzieci i młodzieży. Dało dodatkowe możliwości budowania nowych relacji z rówieśnikami. Pozwoliło nabyć wiedzę i umiejętności niezbędne do radzenia sobie z trudnymi sytuacjami w przyszłości.

Pomimo że w niektórych ośrodkach był słaby zasięg internetu, nie powstrzymało to chętnych do nauki, ponieważ istniała możliwość studiowania zarówno online, jak i offline. Dało to wybór i elastyczność korzystania z zajęć, a nawet łączenia ich z innymi codziennymi obowiązkami. Ułatwiło zaangażowanie w naukę wszystkim chętnym.

W jednym z ośrodków, w Bramkach, nie było świetlicy do prowadzenia zajęć, ale chęć do nauki była tak duża, że latem uczono się w altanie na świeżym powietrzu. Ludzi łączyły wspólne sytuacje, wspólne warunki i sposób osiągania rezultatów, ale wszystkich motywowała perspektywa zmiany sytuacji życiowej na lepszą.

Dzięki programowi 20 uczniom udało się z sukcesem przejść rekrutację do szkół: liceum, technikum, na studia wyższe. Kursy w projekcie UW dla Ukrainy miały na celu szybkie przywrócenie dzieci do nauki, ich wsparcie psychologiczne, co całkowicie zrealizowano, tak wynika z rezultatów. Po analizie życia uczestników na początku udziału w programie i po jego zakończeniu doszliśmy do wniosku, że program stał się siłą napędową do zmian życiowych dla setek osób, które znalazły się poza swoimi domami na skutek wojny.

Doradcy zawodowi prowadzili badania nad potrzebami zawodowymi uchodźców z Ukrainy, podstawą było porozumienie między Starostwem Powiatu Warszawskiego Zachodniego oraz Mazowieckim Centrum Polityki

Społecznej w ramach projektu Mazowsze dla Ukrainy; grupa badana liczyła 500 uchodźców z dziećmi, pytano o 12 różnych kursów. Z badań tych wynikało, że dla rozpoczęcia aktywności zawodowej i podjęcia pracy na polskim rynku największe zapotrzebowanie jest na: kurs języka polskiego – 500 osób, kurs prawa jazdy – 124 osoby, kurs fryzjerski – 38 kobiet, kurs stylizacji paznokci – 36 kobiet. Wzięliśmy pod uwagę te badania i postanowiliśmy zaspokoić potrzeby osób z Ukrainy przebywających w ośrodkach dla uchodźców w powiecie warszawskim zachodnim. Wkrótce zauważyliśmy, że szybka i intensywna nauka w programie UW dla Ukrainy stała się priorytetem w rozwoju większości uczestników, bo pomogła odkryć potencjał i siłę motywacyjną w radzeniu sobie z nowymi wyzwaniami. Na podstawie ankiet, które uczestnicy programu wypełniali dla Starostwa Powiatu Warszawskiego Zachodniego, ustalono, że prawie wszyscy pełnoletni uczestnicy programu UW dla Ukrainy z powiatu warszawskiego zachodniego pracują, 10 kobiet studiuje w placówkach edukacyjnych i zdobywa kolejne wyższe wykształcenie, 10% uczestników zmieniła pracę na lepszą – w tę liczbę włączono tych, którzy przeprowadzili się z ośrodków dla uchodźców do mieszkań prywatnych.

Uniwersytet Warszawski dla Ukrainy – to program o szerokim zakresie pomocy: edukacji, integracji, poznawania tradycji i zwyczajów innego kraju, wspólnych spotkań, wsparcia i edukacji dla kobiet, mężczyzn i dzieci, którzy uciekli przed wojną. Umożliwił on uchodźcom integrację ze społecznością lokalną i podjęcie pracy, która poprawiła ich sytuację nie tylko finansową, ale także wzmocniła poczucie własnej wartości, samoocenę, a dzieciom przez kontakt z rówieśnikami umożliwiła rozwój społeczny i emocjonalny.

Osoby poranione doświadczeniami wojny w ojczyźnie mają możliwość odbudowy społeczności ukraińskiej w Polsce, mogą też myśleć z nadzieją o lepszym jutrze – to dzięki projektowi. Ta społeczność buduje polsko-ukraińskie relacje. A kto wie, czy umiejętności zdobyte w programie UW dla Ukrainy nie przyczynią się do odbudowy Ukrainy po zakończeniu wojny.

Bibliografia

- Pallotyńskie Centrum Przyszłość dla Ukrainy. 2023. Facebook, 23.08; https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=265514032942603&id=100084520232314&rdid=viwObV1ArMHP5iqc dostęp 31.03.2025.
- Pomoc dla Ukrainy trwa*, Więści z Powiatu Warszawskiego Zachodniego, 10.03.2023.